

Klima- og miljødepartementets
Kulturmiljølovutvalg

Dato: 01.02.2023

Vår ref: 23/00068-5

Deres ref:

Innspill til Kulturmiljølovutvalget

Innspill til ny kulturmiljølov

Kirkerådet er valgt av Kirkemøtet, Den norske kirkes øverste demokratiske organ, og representerer kirken nasjonalt. Kirkerådet er regelforvalter på det kirkelige kulturarvsfeltet og arbeider på grunnlag av Den norske kirkes vedtatte strategi for den kirkelige kulturarven. Denne arven er tett sammenvevd med nasjonens historie, og den er følgelig av stor nasjonal verdi.

De listeførte kirkene må anerkjennes juridisk som kulturminner av nasjonal betydning

Konkret foreslår Kirkerådet at listeføringen av kirkebygg med hjemmel i kirkebyggforskriften avvikles, og at de listeførte kirkene legges under den nye kulturmiljøloven. Fredningsinstituttet er allment kjent og respektert, mens listeføringen oppfattes som et «lettere vern», kirkene er «bare listeførte».

Bakgrunn: Kirkene som gruppe representerer kulturminnetypen med høyest alder, lengst brukskontinuitet og historikk som fellesbygg for alle lokalsamfunn over hele landet. Av forvaltningshistoriske grunner er et mindretall av kirkene underlagt kulturminneloven. Som type bygg er de bare så vidt nevnt i den eksisterende kulturminneloven, mens den svenske *kulturmiljölagen* til sammenligning har et eget kapittel for den kirkelige kulturarven, der både bygninger, inventar, gravplasser og eiendommer inngår.

I dag er det bare kirker bygget før 1650 som omfattes av loven, i tillegg til en håndfull kirker som er fredet ved enkeltvedtak, hovedsakelig i forbindelse med konfliktsaker. Totalt er ca. 15 % av alle de omtrent 1640 kirkene i Den norske kirke fredet.

De listeførte kirkene vurderes av Riksantikvaren å ha samme kulturminneverdi som de fredete, men de har et langt svakere juridisk vern bl.a. fordi listeføringen ikke gir de samme sanksjonsmulighetene. Listeføringen er dessuten en rest etter statskirketiden.

De listeførte kirkene utgjør ca. 45 % av det totale antall kirker tilhørende Den norske kirke. Totalt er ca. 60 % av kirkene i Den norske kirke underlagt en form for vern. Til sammenligning er 75 % av de ca. 16 000 anglikanske kirker i England fredet og nesten 100 % av de 3500 svenske kirker bygget før år 2000. Bakgrunnen for de høye prosenttallene ligger i den sentrale rollen kirkebyggene har hatt som felleskapsbygg for sivil- og trossamfunn gjennom tidene, deres generelt høye alder, samt sterke kulturhistoriske og arkitekturhistoriske verdier.

Gradert fredning og begrunnelse for vern av den enkelte kirke

Etter modell fra England foreslår vi tre fredningsklasser. Det strengeste vernet bør forbeholdes en mindre gruppe særlig verdifulle kirker der hele interiøret inkluderes, mens neste nivå kan bestå av et større antall kirker med høy verneverdi, der det åpnes for mer fleksibilitet i utviklingen av kirkens primærfunksjoner, men samtidig med klart definerte antikvariske føringer og presis beskrivelse av arkitektur- eller inventarelementer av høy verneverdi. Det laveste nivået kan omfatte kirker hvis verdi først og fremst ligger i eksteriør og beliggenhet i et miljø, og derfor med få eller ingen restriksjoner på interiøret.

Bakgrunn: På tross av kirkebyggenes tradisjon som de eldste offentlige felleskapsbyggene, deres beliggenhet og uavbrutte funksjon som rom for liturgi og livsriter opp gjennom århundrene, varierer verdiene fra identitetsmarkører i landskapet til helhetlige, intakte rom fra ulike perioder.

Kirker som er fredet automatisk etter nåværende kulturminnelov, er vernet som helhetlige enkeltbygg. Det samme gjelder de listeførte kirkene. Vi mener det vil være en fordel å spesifisere verneverdiene og de elementer som er viktige for den enkelte kirke. Slike spesifiseringer krever i utgangspunktet en stor innsats, men de vil bedre vernet og gjøre saksbehandling mer forutsigbar og forståelig både for eier og bruker, og antikvariske og kirkelige myndigheter.

En slik gradert fredning med spesifisering av verneverdier vil bidra til en mer ressursbesparende, forutsigbar og raskere saksbehandling over tid. Lovutvalget bør også vurdere om det kan eller bør være ulike saksbehandlingsregler for kirker i ulike klasser, særlig for den laveste fredningsklassen.

Den norske kirkes myndighet over egne kirkebygg

Kirkebyggene tilhører trossamfunnet, men også hele det norske samfunnet. I det gamle homogene samfunnet ble gudshuset bygget, finansiert, utstyrt og vedlikeholdt av lokalsamfunnet, samtidig som Kongen sendte prester ut i hele landet og regulerte bruken av kirkene. Kirkemøtet har nå overtatt Kongens tidligere ansvar. Kirkerådet mener at det er viktig å fastholde denne dobbeltheten i forvaltningen av de kirkelige kulturminnene – betydningen for trossamfunnet og samfunnet som helhet.

Bakgrunn: Den norske kirke kan vedta egne regler for forvaltningen av kirkebygget. Det følger av kollektiv religionsfrihet og Kirkemøtets myndighet, jf. også trossamfunnsloven § 15. Det dobbelte ansvaret der trossamfunnets trosutøvelse,

behov for tilpasninger og endringer må avveies mot antikvariske hensyn, må videreføres gjennom ansvarliggjøring av kirkelige instanser, og ikke ved å overlate avgjørelsen til antikvariske myndigheter alene. Dynamikken mellom hensynene som ulike myndigheter skal ivareta, er positiv. Den ansvarliggjør, forankrer beslutninger og gir bedre løsninger. Det er derfor et viktig premis for lovarbeidet at trossamfunnets egen forvaltning av kirkebyggene skal videreføres, herunder i form av godkjenningsordninger. I praksis betyr dette at biskopens rolle som besluttsende myndighet vil bli videreført i det kirkelige regelverket, samtidig som antikvariske myndigheter har besluttsende myndighet etter den nye kulturmiljøloven.

Vern er også i kirkens interesse. Målet må være å finne balansepunktene mellom bruk og vern. Det må utvikles gode arenaer for dialog og samhandling. Her er det gjort vellykkede forsøk på strukturert samvirke mellom antikvariske og kirkelige myndigheter. Slike arbeidsformer vil gjennom en formalisering både effektivisere og forenkle saksbehandlingen. Skal samhandling og effektivisering av saksbehandlingen gi mening, må de ulike myndigheter sikres nødvendig kompetanse, og beslutningene må bygge på enhetlig praksis over hele landet.

Kirkesteder som helhetlige kulturmiljøer

Det kirkelige begrepet «kirkested» tar utgangspunkt i kirkebygget, men inneholder mange øvrige elementer – som gravplass, kirkebakke, kirkestall, kirkebrygge, prestegård og annet. Mange steder er dette fremdeles helhetlige kulturmiljøer som i stadig større grad er utsatt for press. Forvaltningen av kirkestedene må derfor i fremtiden skje på en måte som ivaretar kulturmiljøenes helhet, både som stedets, kirkens og nasjonens historie.

Bakgrunn: Ansvar for forvaltningen av kirkens nære omgivelser er svært fragmentert, både fordi det kan være flere eiere og fordi ansvaret er delt på flere myndigheter med ulike lovverk for delvis overlappende områder. Her er det stort rom for samordning og forenkling.

Inntil opphevelsen av kirkeloven, med virkning fra 1. januar 2021, hadde biskopen innsigelsesrett i plansaker, bispedømmerådet var regional godkjenningsmyndighet for gravplassaker og det var i spredtbygde områder et vern mot bygging mindre enn 60 meter fra kirkebygget. Kirkelige myndigheter må få juridiske virkemidler til å påvirke utviklingen eller vernet av selve kirkestedet utenfor kirkebyggets vegger, ettersom den kirkelige historien er helt sentral som del av hele kirkestedet. Det dobbelte eller todelte ansvaret mellom kirkelige og antikvariske myndigheter bør gjelde like mye her som for selve kirkebygget. Kirkelige myndigheter må derfor tas inn igjen som en selvsagt del av forvaltningen av de helhetlige kirkestedene.

Den norske kirke oppretter nå et eiendomsselskap som overtar eier- og forvalteransvaret for 170 prestegårder og presteboliger fra Opplysningsvesens fond. Et flertall av disse inngår i et historisk kirkested og skal forvaltes som en del av dette.

Inventar og løse gjenstander

Kulturminneloven gir et bedre vern av kirkebygningen enn av løst inventar og løse liturgiske gjenstander. Lovvernet bør også omfatte inventar som er vesentlig for rommets bruk og historie, og dette bør komme klart frem av den nye loven.

Bakgrunn: Kirkebygget har mange funksjoner, men den primære har alltid vært selve gudstjenestefeiringen. Inventar og løse gjenstander er sentrale elementer for å forstå historien disse kulturminnene representerer. For eksempel er en døpefont fra middelalderen som er like gammel som kirken den står i, i dag ikke automatisk vernet som en del av det faste inventaret etter gjeldende kulturminnelov.

Framoverskuende lovverk

Lovutvalget må ha blick for både dagens og morgendagens utfordringer. Et nytt lovverk må basere seg mer på samhandling og forhandlinger enn dagens lov, som bygger på en saksbehandling der instansene sender brev til hverandre. Det beste vernet ligger i løsninger der prosessene er involverende, resultatet avveid og de endelige vedtakene gir god mening for eier.

Endringene i samfunnet kommer langt raskere enn før. Dette gjelder både bosettingsmønstre og folks livsrytmer og behov. Kirkebyggenes betydning som stedsmarkører og historiebærere endres derimot sjelden. En del kirker vil i fremtiden bli mindre brukt, få endret bruk eller gå ut av bruk, uten at deres verdi som kulturminner reduseres. Det er derfor viktig at et nytt lovverk tar høyde for at det i en del kirker kan bli nødvendig å gjøre større tilpasninger og endringer for å sikre kulturarven for fremtiden.

Vi ber om å bli involvert når kirkesaksfeltet skal opp i utvalget.

Kontaktperson i Kirkerådet er Oddbjørn Sørmoen, os982@kirken.no, telefon 419 30 818

Med vennlig hilsen

Ingrid Vad Nilsen
direktør

Torbjørn Backer Hjorthaug
avdelingsdirektør

Dokumentet er elektronisk godkjent og har derfor ingen signatur.

Mottakere:
Klima- og miljødepartementets
Kulturmiljølovutvalg